

Vlaamse broedvogeldata van lokaal tot Europees: bijdragen in het verleden en uitdagingen voor de toekomst

Anny Anselin [anny.anselin@inbo.be]

Vogeldata en Europa

Samen met de steeds voortschrijdende eenmaking van Europa kwam er ook een “eenmaking” van data ten behoeve van allerlei beleidsrichtlijnen- en overeenkomsten op EU of Europees niveau. Meer dan ooit overstijgen nationale (of regionale) rapporten, overzichten en indicatoren het landelijke niveau om te voldoen aan deze databehoeften. Cijfers afkomstig van de lidstaten, over economische groei, gezondheid, demografie, de taks op de brilmonturen -de lijst is oneindig-, worden verzameld. Het Eurostatbureau van de Europese Unie voert heel wat statistische analyses uit. Hopelijk worden hier goede conclusies uit getrokken voor het Europees beleid. Meten is weten zegt men toch altijd.

Het is zeker een positieve evolutie dat binnen deze dataverzameling er ook steeds meer informatie over biodiversiteit wordt gevraagd, geanalyseerd en geëvalueerd. Voor wat de EU betreft is dit voornamelijk in het kader van het Natura 2000-netwerk, met als belangrijkste wettelijke pijlers de Vogel- en Habitatrichtlijn. Gegevens van de lidstaten

worden op regelmatige basis via een vast rapporteringsformaat aan de Europese Commissie geleverd. Met of zonder de EU ontstonden er brede samenwerkingsverbanden voor uitwisseling, verwerking en publicatie van vogelgegevens op Europees niveau. Belangrijke spelers hierbij zijn internationale verenigingen of entiteiten zoals onder andere *BirdLife International/Europe*, *European Bird Census Council (EBCC)*, *International Union for Conservation of Nature (UICN)* of *Wetlands International*. Die worden dan op hun beurt dikwijls gesteund door een aantal grotere nationale verenigingen voor vogelonderzoek- of bescherming.

Vlaamse vogelgegevens werden bij de wetenschappelijke onderbouwing van al heel wat beleids- en beheersprojecten gebruikt, zowel op lokaal als op Vlaamse niveau. Deze toepassingen zijn bij velen allicht geweten. In het volgende willen we echter ingaan op wat er van deze data “doorgestroomd” is naar Europese projecten of beleidsvragen. Dit is zeker minder goed gekend – en wat verder van ons bed –, en daarom geven we hier eerst een historisch overzicht van de belangrijke Europese projecten die tijdens de laatste tientallen jaren van start gingen. Hierbij werden dikwijls zowel data van overwinterende water-, land-, en trekvogels, als van broedvogels verwerkt. In deze bijdrage beperken we ons echter vooral tot de rol van de broedvogeldata. Waar dienden ze voor en zijn er nog uitdagingen voor de toekomst?

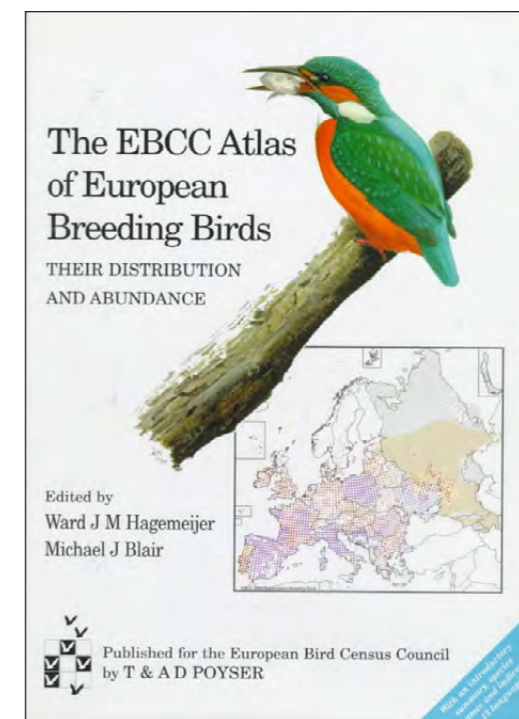
Figuur 2. Voorbeeld van de verspreidingskaart van de Kluut in de eerste Europese Broedvogelatlas, hokken 50x50 km

Belangrijke mijlpalen

De laatste decennia hebben verschillende belangrijke publicaties met betrekking tot de Europese avifauna het licht gezien. In het begin van de jaren negentig verscheen “*Birds in Europe: Their Conservation Status*” (Tucker & Heath 1994). Het was de eerste publicatie die een degelijk overzicht gaf van de beschermingsstatus van alle Europese broedvogels, en van een aantal overwinterende soorten die hier hun grootste concentraties hebben. De gegevens werden verzameld in samenwerking met het toen al meerdere jaren lopende Europese Broedvogel Atlasproject, geëindigd door de EBCC.

Drie jaar later verscheen het resultaat van het atlasproject, de “*EBCC Atlas of European Breeding Birds*” (Hagemeijer & Blair 1997). Dit was de eerste gedetailleerde verspreidingsatlas van Europese broedvogels (met als grid hokken van 50x50 km) met gegevens over 40 landen, en aanvullend ook aantalschattingen van broedpopulaties (Figuur 1 en 2). In 2004 publiceerde *BirdLife International* een update van “*Birds in Europe*”, een nummer 2 dus. Hierin werden populatieaantallen, trends en beschermingsstatus van zowel broed- als winterpopulaties voor alle Europese soorten uit 52 landen gepresenteerd, opnieuw in samenwerking met derden.

Ondertussen stond de tijd niet stil en kwamen er in de EU een aantal indicatoren waarmee ze hun beleid konden evalueren. Binnen de zogenaamde “*Sustainable Development Strategie*”, de Duurzame ontwikkelingsstrategie, werden vanaf 2001 een hele reeks thematische indicatoren in gebruik genomen. Een van die thema’s was “Natuurlijke Bronnen”. Hieronder werd, sinds 2005, niets minder dan een “Algemene Broedvogel Index” als officiële hoofdindicator opgenomen, als enige diergroepindex binnen het hele indicatorensysteem. Dit kwam natuurlijk niet uit de lucht gevallen. De verschillende Europa-dekkende publicaties hebben er zeker voor gezorgd dat vogels

Figuur 1. De eerste Europese Broedvogelatlas (1997)

een goede beurt maakten. Het was de EU allicht niet ontgaan dat bij deze groep al veel data van trends en verspreiding voorhanden was. Bovendien was er in 2002 een ambitieus project opgestart, het *Pan European Common Bird Monitoring Scheme* (PECBMS), een gemeenschappelijk initiatief van EBCC en *BirdLife International*. Dit project had als belangrijkste doel de resultaten van de verschillende nationale algemene broedvogelmonitoringsprojecten samen te brengen en voor elke soort een Europese trend te berekenen. Dit bleek uiteindelijk succesvol en gaf goede resultaten zodat het na enkele jaren door de EU als een volwaardige indicator werd erkend, bruikbaar binnen haar duurzame ontwikkelingsstrategie. Meer informatie over dit project op: www.ebcc.info/index.php?ID=28.

Wat dichter in de tijd

Tijdens een workshop van *BirdLife International* in het Tsjechische stadje Mikulov, bij een temperatuur van minus 25°C, werd in februari 2012 het startsein gegeven van “*Birds in Europe 3*”, een derde update van de situatie van de Europese vogels. Dit project stond niet op zich. Tussen 2012 en 2014 werd er namelijk een door de Europese Commissie gefinancierd consortium opgezet, dat uiteindelijk moest leiden tot een Europese Rode Lijst van de vogels. Gecoördineerd door *BirdLife International/Europe*, maar met gezamenlijke inzet van de EBCC, *Wetlands International*, UICN, de *British Trust for Ornithology* (BTO), Sovon-Vogelonderzoek Nederland, *Royal Society for Protection of Birds* (RSPB) en de *Czech Society for Ornithology* (CSO). De “*European Red List of Birds*” (BirdLife International 2015) werd in de lente van 2015 gepubliceerd. Belangrijk om weten is dat voor het realiseren van deze nieuwe rode lijst (Figuur 3), de gegevens van de EU lidstaten bijna uitsluitend zijn gebaseerd op de officiële rapportage die deze landen leverden voor de Vogelrichtlijn (voor 2008-2012) in het kader van Natura 2000, waar we nog op terugkomen. Die viel namelijk ook binnen de periode van dataverzameling voor de nieuwe update. Een mooie samenwerking op verschillende niveau's.

Figuur 3. De Rode Lijst van Europese vogels (2015)

Terug naar Vlaanderen

Keren we nu even terug naar de Europese projecten en wat onze Vlaamse vogelgegevens daartoe bijgedragen hebben. In de verre tijden van de eerste versie van *Birds in Europe* waarin een groot deel van de gegevens van het Europese atlasproject verwerkt werden, was er in Vlaanderen nog geen centralisatie van broedvogelgegevens zoals we die nu kennen. BBV was nog onbestaande, ABV evenmin en online-invoermodules waren nog science fiction. En toch zou Vlaanderen een bijdrage leveren. De coördinatie gebeurde toen door het toenmalige Instituut voor Natuurbehoud (IN) -nu INBO-, met Patrick Meire en Janine van Vessem als trekkers. Veldornithologen die nu grijs of kaal zijn geworden herinneren zich allicht nog de bijeenkomsten per regio waarbij gezamenlijk populatieschattingen per 50x50 hok werden afgewogen voor de algemenere en soms ook minder algemene soorten. Van de zeldzamere soorten was er duidelijk een betere kennis voorhanden en konden veel nauwkeurigere cijfers aangebracht worden. Alles werd netjes ingevuld op gestandaardiseerde formulieren en doorgezonden naar het secretariaat van het Europese Broedvogelatlasproject. Tenslotte werd een rapportje gepubliceerd met uitleg over het atlasgebeuren en kaartjes voor Vlaanderen. We spreken over het jaar 1990.

Bij “*Birds in Europe 2*” was het al heel wat gemakkelijker om gegevens te leveren. Er waren al nogal wat lokale vogelwerkgroepen actief met het systematisch verzamelen van broedvogelwaarnemingen, en zeldzamere en kolonievogels werd gecentraliseerd in de databank van het Bijzondere Broedvogel monitoringsproject van het INBO, in samenwerking met Natuurpunt. Daarnaast waren er ook een aantal soortspecifieke inventarisatieprojecten opgestart (al dan niet in het kader van een breder onderzoek) zoals o.a. voor slechtvalk, kerkuil, zwartkopmeeuw en sterns. Bovendien hadden we prima actuele gegevens dankzij het project van de Atlas van de Vlaamse Broedvogels (2000-2002). Dit alles zorgde ervoor dat het leveren van goede populatieaantallen heel wat vlotter ging dan de eerste keer, en dat de kwaliteit van de data ook veel beter was. Voor een aantal heel algemene soorten bleef het echter nog steeds bij (ruwe) schattingen. Voor de eerste keer moesten we nationale cijfers leveren, en we werkten hiervoor samen met collega's uit Wallonië, van de ornithologische vereniging Aves.

Toen in 2002 het Pan European Common Bird Monitoring Scheme (PECBMS) van start ging, was er in Vlaanderen nog geen meetnet waarmee trends van algemene broedvogels gevolgd werden. Wallonië had dit wel al sinds 1990 en voorlopig werden enkel

die resultaten als Belgische bijdrage aan het PECMBS secretariaat doorgegeven. Daar kwam gelukkig verandering in door het in 2007 opstarten van het Algemene Broedvogels Vlaanderen project (ABV) van INBO en Natuurpunt. Ondertussen hebben we al een mooie reeks gegevens die in de nabije toekomst, na een voor het Europees systeem aangepaste verwerking, kan aangeleverd worden.

De EU rapportering 2008-2012 in het kader van Natura 2000

Een volgende uitdaging was het aanleveren van gegevens die voldeden aan de vereisten van de rapportering in het kader van de Europese Vogelrichtlijn (Natura 2000) voor de periode 2008-2012. Deze waren veel strikter en uitgebreider dan wat we voordien moesten bezorgen. Er werden gegevens gevraagd over broedvogels, overwinterende watervogels en trekvogels. Wat het luik broedvogels betreft, was volgende informatie vereist: populatieaantallen 2008-2012, populatietrends op lange (1980-heden) en korte (2000-heden) termijn, verspreidingskaart periode 2008-2012 (schaal 10x10 km), areaal trend korte termijn en lange termijn en percentage van elke Bijlage I soort binnen de Vogelrichtlijngebieden. Gezien dit alles nationaal moest geleverd worden werd een stuurgroep opgericht met experts van INBO, BIM, Natuurpunt, Aves-Natagora, FOD VVVL-DG Leefmilieu, Dienst Marien Milieu, uit de verschillende regio's, geleid door ANB. Het Agentschap voor Natuur en Bos was namelijk verantwoordelijk voor het leveren van de officiële Belgische database van de rapportering naar de Europese Commissie (voor de Habitatrichtlijn was dit juist omgekeerd en was het Waalse Gewest verantwoordelijk). Eind 2013 werd de rapportage, eigenlijk een databank, aan de EU bezorgd. Een samenvatting van de gegevens is beschikbaar via https://circabc.europa.eu/sd/a/8912c96b-d9ce-453f-bdaa-ee03de049914/BE_A12NatSum_20141031.pdf.

Voor het bekomen van broedvogelpopulatiegegevens werd gebruik gemaakt van zowel BBV, waarnemingen.be, observations.be, soortspecifieke projecten, en projecten voor zeldzamere broedvogels en de recente broedvogelatlasgegevens uit Wallonië en Brussel. Voor de meeste algemene soorten werden ruwe aantalsschattingen gegeven in grote categorieën. Voor het bepalen van populatieaantallen van de "middengroep" werd gebruik gemaakt van een combinatie van de atlasgegevens en de trends. Voor het bepalen van trends werden voor zeldzamere soorten recente gegevens vergeleken met deze uit vroegere broedvogelatlassen en voor algemene soorten gebruikten we de be-

Kokmeeuw - Yves Adams/Vilda

staande langlopende monitoringsprojecten (voor meer details, zie Anselin et al, 2013), <https://www.inbo.be/nl/publicatie/toelichting-bij-het-opstellen-van-de-rapportage-het-kader-van-artikel-12-van>. Recente verspreidingskaarten (10x10 km grid) stelden we samen aan de hand van puntgegevens van de zeldzame soorten (waar broedcategorieën gekend waren). Voor de algemene soorten werd op basis van de SOVON criteria voor optimale broedperiode een selectie gemaakt per soort uit de gegevens aanwezig in waarnemingen.be en observations.be en werd elke kaart geëvalueerd op volledigheid. Vergelijken van verandering in verspreiding deden we met de eerste Belgische broedvogelatlasgegevens (Devillers et al, 1988) en deze van de meer recente. Al met al heel wat werk, maar uiteindelijk is het ons toch gelukt.

Huidige uitdagingen: de EU rapportering 2013-2018 en EBBA2, de tweede Europese Broedvogelatlas (2013-2017)

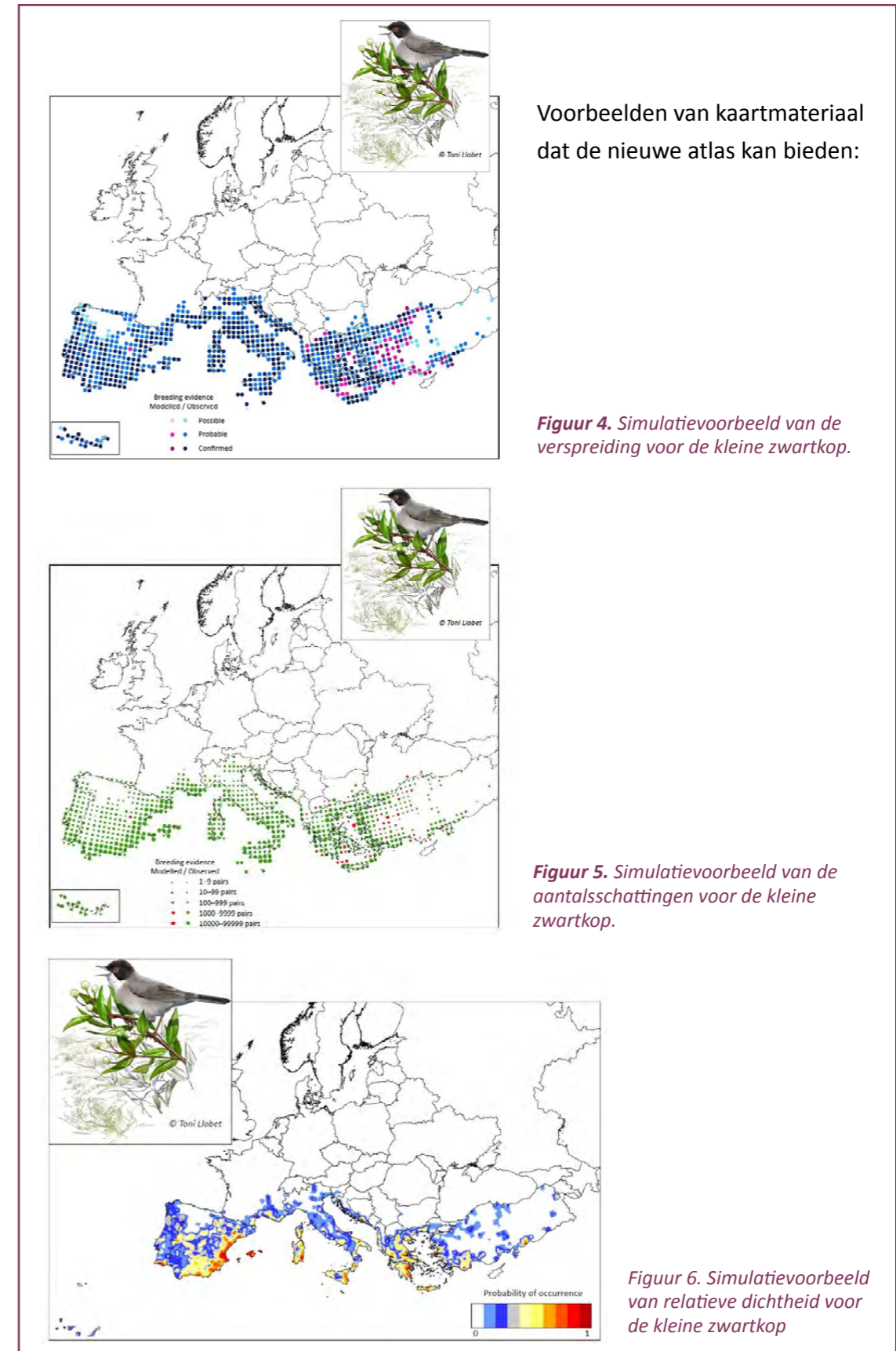
De volgende rapportering in het kader van de Europese Vogelrichtlijn (om de zes jaar) is voorzien voor 2018. Vermits we opnieuw dezelfde informatie zullen moeten leveren, kunnen we er ons best goed op voorbereiden en zorgen dat die zo volledig mogelijk is. Daarvoor zullen we, zoals vorige keer, regelmatig samenzitten met een stuurgroep, samengesteld door personen uit de verschillende regio's en gecoördineerd door ANB. En het is mooi meegenomen dat die groep gelijktijdig ook kan zorgen dat België tijdig gegevens kan leveren voor een ander internationaal project, dat bijna dezelfde periode bestrijkt, namelijk de tweede Europese Broedvogelatlas (2013-2017), kortweg EBBA2.

Dit nieuwe project, wordt gecoördineerd door de European Bird Census Council (EBCC), door een speciale stuurgroep die nauw samenwerkt met het Catalaans Instituut voor Ornithologie (ICO) en de Tsjechische Ornithologische Vereniging (CSO). EBBA2 loopt al twee jaar, maar is in Vlaanderen nog niet zo goed bekend. Nu wordt het echter wel tijd om er ons eens aan te zetten! De doelen van dit ambitieus project zijn meervoudig:

- Bepalen van verspreiding en dichtheden van alle Europese broedvogels
- Bepalen van de verandering in verspreiding sinds de eerste broedvogelatlas (gegevens jaren 1980)
- Proberen van zoveel mogelijk soorten zo gedetailleerd mogelijke verspreidingsskaarten te produceren

In het totaal worden er meer dan 50 landen bij betrokken, inclusief Rusland, Turkije en enkele landen in de Kaukasusregio (Georgië, Armenië, Azerbeidzjan), en meer dan 500 vogelsoorten. Zowel gegevens afkomstig van gestandaardiseerde en soortspecifieke telprojecten, als losse gegevens via online-portalen zullen gebruikt worden, alhoewel deze laatste vooral als aanvulling zullen dienen. De basiseenheid voor het verzamelen van de waarnemingen is een grid van 50x50 km, dus identiek als in de vorige atlas. Voor algemene soorten zal er zoveel mogelijk gebruik gemaakt worden van gestandaardiseerde tellingen in 10x10 km hokken, om door modellering relatieve dichtheitskaarten te produceren (zie Figuren 4-6).

We kunnen dus de gegevens die we in Vlaanderen verzamelen meteen ook gebruiken voor deze Europese atlas. Het gaat hier enkel over verspreidingsgegevens en aantallen,

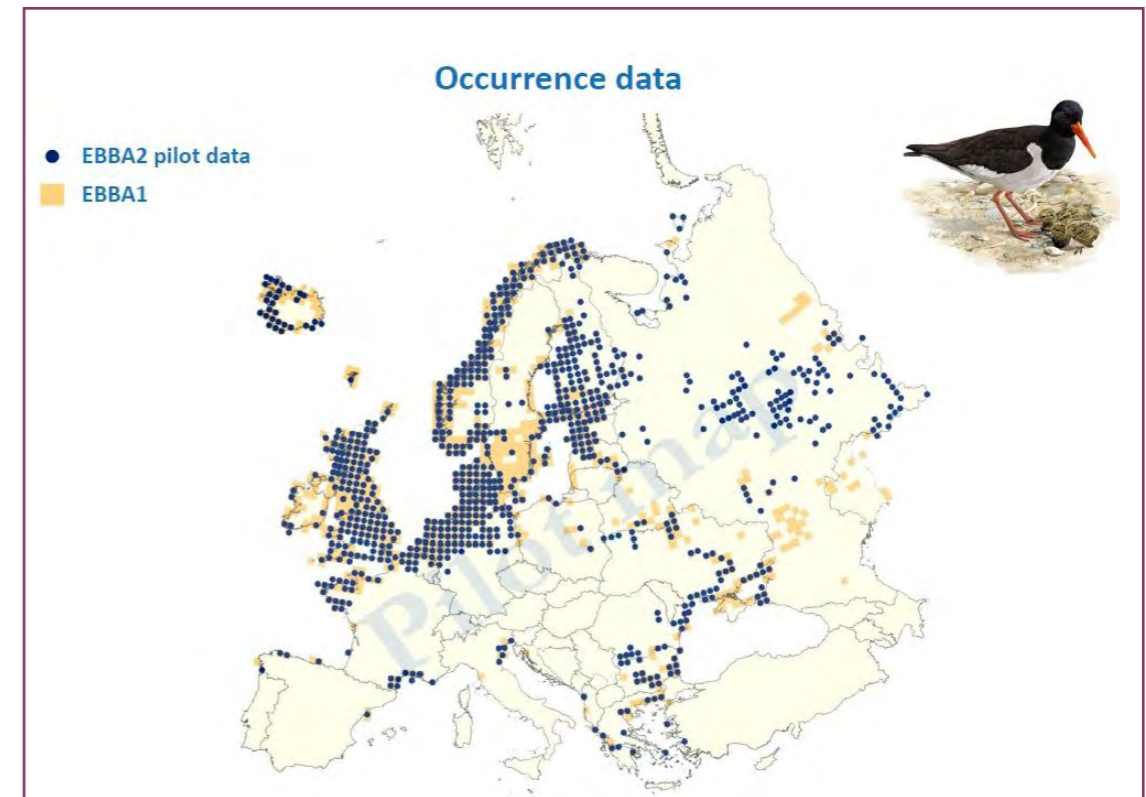

we moeten dus geen trends opgeven. Het enige verschil is dat we de aantalsschattingen van de soorten wel moeten leveren per 50x50 km grid. Nu is België niet zo groot en het aantal 50x50 km hokken waarbinnen het grondgebied valt is beperkt tot 22, waarvan er 12 slechts een heel klein deeltje bedekken. Dit valt dus wel goed mee. We moeten er echter wel rekening mee houden dat een aantal hokken zowel overlappen met Vlaams, Waals of Brussels grondgebied, en we dus dikwijls de cijfers van de drie regio's per hok zullen moeten optellen. Een reden te meer om goed samen te werken, niet alleen binnen Vlaanderen –in de eerste plaats met Natuurpunt- maar ook met de andere regio's.

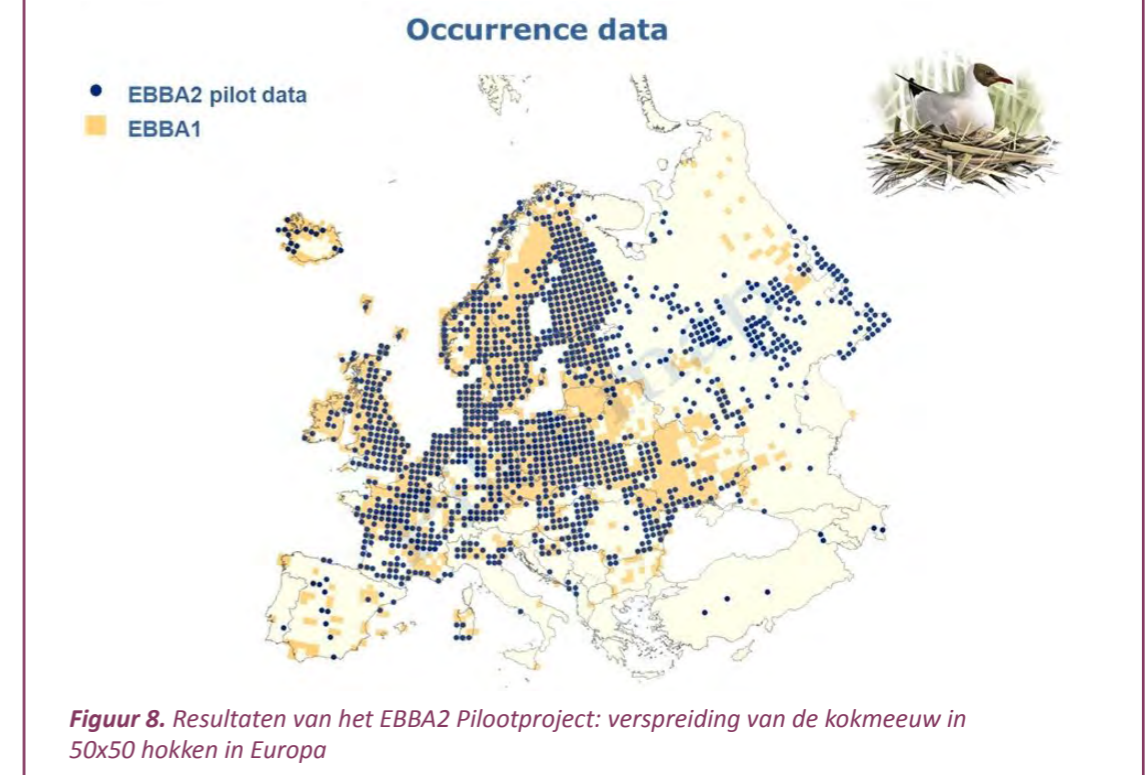
Ondertussen hebben we toch al een steentje bijgedragen aan dit project. In november 2014 werd vanuit het Europese Atlas coördinatieteam een pilootproject gelanceerd (Herrando et al, 2014). Hierbij werd aan elk land gevraagd om recente gegevens te leveren (verspreiding en populatiegrootte) per 50x50 hok, voor 5 soorten: scholekster, kokmeeuw, blauwe kiekendief, bijeneter en tapuit. Dit hebben we verwerkt in samenwerking met Aves-Natagora en dit verliep zeer vlot. Het combineren van de gegevens was vooral noodzakelijk voor de kokmeeuw, vermits de scholekster voor 99% in Vlaanderen broedt en de drie andere pilootsoorten nauwelijks voorkomen in ons land. De resultaten van het pilootproject werden gepubliceerd in het tijdschrift van de EBCC, Bird Census News, (Figuur 7 en 8) en zijn te lezen via [http://bigfiles.birdlife.cz/ebcc/BCN/BCN_27\(1-2\).pdf](http://bigfiles.birdlife.cz/ebcc/BCN/BCN_27(1-2).pdf). In een speciaal "Europese Atlas"-volume van het tijdschrift vind je bovendien veel informatie over het EBBA2-project via [http://bigfiles.birdlife.cz/ebcc/BCN/BCN_26\(1-2\).pdf](http://bigfiles.birdlife.cz/ebcc/BCN/BCN_26(1-2).pdf). Daarnaast is er ook nog de EBBA2 facebookpagina: www.facebook.com/EBBA2.info.

Facebookpagina van het EBBA2-project

Figuur 7. Resultaten van het EBBA2 Pilootproject: verspreiding van de scholekster in 50x50 hokken in Europa

Figuur 8. Resultaten van het EBBA2 Pilootproject: verspreiding van de kokmeeuw in 50x50 hokken in Europa

Het ondertekenen van overeenkomst tussen INBO en Natuurpunt in oktober 2015 over het uitvoeren van tellingen volgens bepaalde protocollen in meetnetten, in het kader van de instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000, zal ongetwijfeld ook een nieuwe dynamiek brengen bij het verzamelen van broedvogelgegevens. Het is nu of nooit: streven naar voldoende en kwalitatief goede gegevens (met duidelijke vermelding van broedcategorieën) zodat we betrouwbare informatie kunnen leveren voor zowel de Europese rapportage als de Europese Broedvogelatlas!

Referenties

Anselin, A., Devos K., Vermeersch G., Stienen E. & Onkelinx T. 2013: *Toelichting bij het opstellen van de rapportage in het kader van artikel 12 van de Vogelrichtlijn en status van vogelsoorten met instandhoudings-populatiedoelen en van typische vogelsoorten van Natura 2000 habitattypes*. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, INBO, INBO.R.2014.1567208.

BirdLife International 2004. *Birds in Europe: population and estimates, trends and conservation status*. Cambridge, UK, BirdLife International Conservation Series N°12.

BirdLife International 2015. *European Red List of Birds*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

Devillers P., Roggeman W., Tricot J., del Marmol P., Kerwijn C., Jacob JP. & Anselin A. Eds. 1988. *Atlas van de Belgische Broedvogels*. Brussel, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen Hagemeijer & Blair, eds 1997.

Herrando S., Vorisek P., Kupka M., Anton M. & Keller V. 2014. *Ongoing EBBA2: a first pilot data provision of 50x50 km data*. *Bird Census News*, 27/1-2: 27-35.

Tucker G. & Heath M. 1994. *Birds in Europe: their conservation status*. Cambridge, UK. BirdLife Conservation Series N°3.

van Vessem J. & Meire P. 1990. *Vlaamse Bijdrage tot de Europese Broedvogelatlas*. Instituut voor Natuurbehoud. Hasselt.

Volg de INBO-projecten ook op Facebook!

In Vogelnieuws verschijnen naar goede gewoonte korte samenvattingen van kort- of langlopende INBO-projecten (vaak in samenwerking met Natuurpunt Studie). Niet alle projecten kunnen echter in elk nummer aan bod komen. Bovendien leveren langlopende telprojecten zoals ABV, BBV en de watervogeltellingen erg veel data op die quasi dagelijks worden aangevuld door de online invoer ervan.

Sinds enige tijd werd daarom gestart met een Vogelnieuws-pagina op Facebook om ook tussen twee nummers van Vogelnieuws door frequenter te kunnen berichten over onze telprojecten. Je vindt de pagina op de volgende link

www.facebook.com/Vogelnieuws

Door de pagina even te 'liken' word je automatisch op de hoogte gehouden van nieuwtjes, het verschijnen van onderzoeksrapporten, thesissen, interessante resultaten van andere instellingen zoals bv. Sovon enz...

www.facebook.com/Vogelnieuws